

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Затверджую
Т.в.о. декана юридичного факультету
Надія МОСКАЛЮК
«31» 08 2023 р.

Затверджую
В.о. проректора з науково-педагогічної роботи
Віктор ОСТРОВЕРХОВ
«31» 08 2023 р.

Затверджую
Директор Навчально-наукового
інституту новітніх освітніх технологій
Святослав ПИТЕЛЬ
«31» 08 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
з дисципліни
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
ТА РИМСЬКЕ ПРАВО»

ступінь вищої освіти – бакалавр
галузь знань – 08 Право
спеціальність – 081 Право
освітньо-професійна програма – “Право”

кафедра теорії та історії держави і права

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекції (год.)	Практ. (год.)	ІРС (год.)	Тренінг, КПЗ (год.)	СРС (год.)	Разом (год.)	Екзамен (сем.)
Денна	1	1	30	30	4	8	48	120	1 сем.
Заочна	1	1	8	4	-	-	108	120	2 сем.

31.08.2023 р.

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право, затвердженої Вченою радою ЗУНУ, протокол № 10 від 23.06.2023 р.

Робочу програму склав доктор історичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави і права Андрій ГРУБІНКО

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри теорії та історії держави і права, протокол № 1 від 30.08.2023 р.

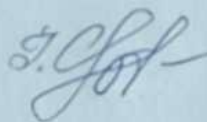
В.о. завідувача кафедри

Наталія ЧУДИК

Розглянуто і схвалено групою забезпечення спеціальності 081 Право, протокол № 1 від 31.08.2023 р.

Голова групи
забезпечення спеціальності

Ірина ЛУКАСЕВИЧ-КРУТНИК

Гарант ОП

Наталія ЧУДИК

СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

“Історія держави і права зарубіжних країн та римське право”

1. Опис дисципліни “Історія держави і права зарубіжних країн та римське право”

Дисципліна “Історія держави і права зарубіжних країн та римське право”	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 5	Галузь знань – 08 Право	Статус дисципліни (обов’язкова). Мова навчання українська.
Кількість залікових модулів – 4	Спеціальність – 081 Право	Рік підготовки: <i>Денна — 1</i> <i>Заочна – 1</i> Семестр: <i>Денна — 1</i> <i>Заочна – 1</i>
Кількість змістових модулів – 2	Освітній рівень – бакалавр	Лекції: <i>Денна – 30 год.</i> <i>Заочна – 4 год.</i> Практичні заняття: <i>Денна – 30 год.</i> <i>Заочна – 2 год.</i>
Загальна кількість годин – 150		Самостійна робота: <i>Денна – 86 год., в тому числі тренінг – 4 год.</i> <i>Заочна – 144 год.</i> Індивідуальна робота: <i>Денна – 4 год.</i>
Тижневих годин – 10 годин, з них аудиторних – 4 годин.		Вид підсумкового контролю – екзамен.

2. Мета і завдання вивчення дисципліни “Історія держави та права зарубіжних країн та римське право”

2.1. Мета вивчення дисципліни

Метою дисципліни “Історія держави та права зарубіжних країн та римське право” є пізнання закономірностей еволюції держави і права країн світу, досвіду застосування державно-правових інструментів та юридичних технологій, сформованих у минулому та історично обумовлених об’єктивними суспільними процесами, їх використання в сучасних державно-правових системах, поглиблене вивчення основ римського приватного права.

2.2. Завдання вивчення дисципліни:

1. сприяння ширшій загальній підготовці студентів з питань і проблем історії держави і права зарубіжних країн, римського права, виробленні у них правового світогляду, необхідного для засвоєння і застосування права у практичній діяльності;
2. створення передумов для якнайкращого засвоєння таких навчальних дисциплін як “Теорія держави і права”, “Історія політичних і правових вчень”, галузевих і міжгалузевих дисциплін;
3. формування наукового світогляду про державно-правові процеси, що відбуваються у світі;
4. ознайомлення з кращими надбаннями законодавчого мистецтва та правотворчістю держав і народів, видатних діячів у різні історичні епохи;
5. оволодіння студентами римською юридичною термінологією;
6. засвоєння основних інститутів та норм римського приватного права.

2.3. Найменування компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни:

- здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему;
- здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

2.4. Передумови для вивчення дисципліни

Вивчення дисципліни “Теорія держави і права”.

2.5. Результати навчання.

Програмні результати навчання, здобуті під час вивчення дисципліни «Історія держави та права зарубіжних країн та римське право», дозволяють студентам в процесі професійної реалізації:

- проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел;
- самостійно визначати ті обставини, у з’ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історія держави і права країн світу

Тема 1. Вступна лекція. Предмет, завдання, методологія науки і навчальної дисципліни

Предмет і завдання історії держави і права зарубіжних країн.

Місце навчальної дисципліни “Історія держави і права зарубіжних країн” в системі юридичних дисциплін.

Історія формування та методологія науки і навчальної дисципліни. Виникнення та розвиток загальної історії держави і права. Історична, соціологічна школи права. Марксизм. Радянська школа історії права. Вітчизняні дослідження історії права.

Періодизація історії держави і права. Формаційний, цивілізаційний, стадіальний, полілінійний, цивілізаційної дискретності підходи до періодизації. Західна і Східна цивілізації. Джерела вивчення дисципліни.

Література: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 19, 20.

Тема 2. Держава і право країн Стародавнього Сходу

Державність у країнах Стародавнього Сходу: історичні передумови формування та періоди розвитку. Процес утворення держави в Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Індії, Китаї.

Господарські характеристики і соціальна структура давньосхідних суспільств. Класовий лад в країнах Стародавнього Сходу. Система каст Стародавнього Китаю. Варни Стародавньої Індії. Особливості давньосхідного рабства.

Поняття східної деспотії, її основні риси та особливості. Структура державного механізму давньосхідних держав.

Джерела та особливості давньосхідного права. Основні кодифікації. Закони царя Хаммурапі, Закони Ману, Артхашастра. Правове регулювання власності. Шлюбно-сімейні стосунки. Злочин і покарання. Судочинство.

Література: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 14, 15, 20, 23, 26, 28, 29.

Тема 3. Держава і право Стародавньої Греції

Виникнення полісної організації суспільства і держави. Їх соціально-економічні характеристики.

Розвиток соціальної структури і державного механізму Афінівської республіки. Рабовласництво. Реформи Тезея. Закони Драконта. Зміни, внесені до законодавства Солоном. Реформи Клісфена, Ефіальта і Перікла.

Формування державності у Стародавній Спарті. Органи влади і їх функції. Державні реформи.

Джерела та основні риси права стародавньогрецьких держав. Правова система в Афінах. Джерела та основні риси афінського права. Джерела та основні риси права Спарті. Правове регулювання власності. Шлюбно-сімейні стосунки. Злочин і покарання. Судочинство.

Література: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 21, 22, 23, 24, 27, 28.

Тема 4. Держава в Стародавньому Римі

Формування державності у Стародавньому Римі. Періодизація історії римської держави. Боротьба патриціїв і плебеїв. Реформи Сервія Туллія. Виникнення Римської держави.

Державний механізм Риму у період республіки. Трансформації соціальної структури. Рабовласництво. Правове становище населення. Розвиток рабства. Центуріальні збори. Сенати. Магістратура. Військо.

Зміни державного устрою в Римі на етапі переходу від республіки до імперії. Загострення соціально-класових протиріч в II – I ст. до н.е. Законодавство Гракхів. Диктатура Сулли. Перший і другий тріумвірати.

Форма держави у Стародавньому Римі в періоди принципату і домініату. Суспільний і державний лад Риму в період імперії. Занепад республіканських установ. Управління провінціями. Армія і преторіанська гвардія. Реформи Діоклетіана. Еволюція державного механізму імперії. Поділ імперії на Західну і Східну. Падіння Західної Римської імперії.

Римське право: основні етапи розвитку та джерела.

Література: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 21, 22, 23, 24, 27, 28.

Тема 5. Середньовічна держава і право країн Західної Європи

Характеристика феодалізму. Зміст термінів “середні віки” і “феодалізм”. Особливості та форми феодальної земельної власності. Відмінності західної і східної моделей феодалізму. Політична організація феодального суспільства. Періодизація епохи Середньовіччя в Західній Європі.

Формування ранньофеодальної державності у Західній Європі. Держава франків. Характеристика, джерела та інститути феодального права. “Салічна правда”. Правове регулювання власності. Шлюбно-сімейні стосунки. Злочин і покарання. Судочинство.

Утвердження феодальних відносин в країнах Західної Європи у X – XII ст. Зміни соціальної структури. Формування станів. Відносини сюзеренітету-васалітету. Посилення королівської влади. Формування Французької держави. Паризький парламент. Реформи Генріха II в Англії.

Станово-представницька монархія в Англії і Франції. Зміни в центральному і місцевому управлінні. Велика хартія вольностей 1215 р. Англійський парламент. Французькі Генеральні штати.

Розвиток середньовічної держави в Німеччині. Князівський абсолютизм. “Священна Римська імперія Німецької Нації”. Колегія курфюрстів. “Золота булла” 1356 р. Рейхстаг. Ландтаги.

Абсолютна монархія в країнах Західної Європи. Передумови виникнення абсолютизму. Центральний і місцевий апарат в умовах абсолютної монархії. Класичний абсолютизм Франції, незавершений характер абсолютизму в Англії.

Джерела та інститути феодального права. Правові звичаї. Рецепція римського права. Королівське законодавство і законодавча практика парламенту. Канонічне право. Міське (магдебурзьке) право. Торгове право. “Загальне право” і “право справедливості” в Англії. Правове регулювання власності. Шлюбно-сімейні стосунки. Злочин і покарання. Судочинство.

Література: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29.

Тема 6. Середньовічні держава і право Візантії і Росії

Держава у Візантії: періоди розвитку, соціально-економічні характеристики. Розвиток феодальних відносин. Державний механізм. Центральне і місцеве управління. Імператорська влада. Джерела та особливості візантійського права. Імператорське законодавство. Еклога. Землеробський закон. Морський закон. Військовий закон. Прохірон. Епанагога. Василіки. Новели. Приватні юридичні збірники. Церковне право. Правове регулювання власності. Шлюбно-сімейні стосунки. Злочин і покарання. Судочинство.

Держава і право у південних і західних слов'ян. Розклад первіснообщинного ладу і формування феодальних відносин. Утворення племінних союзів-протодержав. Перше і Друге болгарські царства. “Закон судним людем”. Феодальна держава у сербів, хорватів і словенців. “Законника Стефана Душана”. Ранньофеодальна і станово-представницька монархія в Польщі. “Шляхетська республіка”. Сейм і сеймики. Нешавські статuti. Конституція 1791 р. Виникнення і розвиток Чеської феодальної держави і права.

Держава і право Московського князівства на етапі “збирання земель руських”. Соціальна структура і державний механізм Великого князівства Московського. Види і характер феодальної залежності. Джерела права: звичаї, “Руська правда” та її пізніші редакції, візантійські джерела канонічного права, княже законодавство, затверджені народними зборами судебники (Новгород і Псков). Судебник 1497 р. Правове регулювання власності. Шлюбно-сімейні стосунки. Злочин і покарання. Судочинство.

Московська держава у період станово-представницької монархії. Зростання прав дворянства. Остаточне закріпачення селянства. Державний механізм Московського царства. Посилення влади монарха. Реформи місцевого управління Реформи місцевого управління. Соборне уложення 1649 р.

Абсолютна монархія в Росії. Держава і право Російської імперії (друга половина XVII – XVIII ст.). Зміни соціальної структури. Формування імперії. Реформування центрального і місцевого апарату влади. Реформи Петра I. Правове регулювання власності. Шлюбно-сімейні стосунки. Кримінальне право. Судоустрій і судочинство.

Література: 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 25.

Змістовий модуль 2. Основи римського приватного права

Тема 7. Держава і право Англії у XVII – XIX ст.

Буржуазна революція XVII ст. в Англії, її особливості та основні етапи. Довгий парламент. Громадянська війна і проголошення республіки. Протекторат Кромвеля. Реставрація Стюартів. Торі і вігі. Державний переворот (“Славна революція”) 1688 р. та його місце в історії англійської держави.

Законодавство англійської революції. Зміни системи права. “Велика демонстрація” 1641 р. “Знаряддя управління” 1653 р. Аграрне і соціальне законодавство.

Формування конституційної монархії. “Бредській декларації” 1660 р., “Habeas corpus act” 1679 р., “Білль про права” 1689 р. і “Акт про престолоспадкування” 1701 р. Розвиток конституційної монархії і парламентаризму в XVIII – XIX ст. Створення Кабінету міністрів. Виборчі реформи 1832, 1867, 1884 – 1885 рр. Консерватори і ліберали. Ослаблення королівської влади. Посилення ролі Кабінету.

Зміни в праві Англії у XVIII – XIX ст. Джерела права. Цивільне і сімейне право. Формування трудового права як галузі. Кримінальне право і процес.

Література: 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29.

Тема 8. Держава і право США у XVIII – XIX ст.

Війна за незалежність в Північній Америці і утворення США. Особливості американської революції. Декларація незалежності 1776 р.

Розробка і прийняття Конституції США. Статті конфедерації 1781 р. Конституція США 1787 р. Білль про права 1791 р.

Форма держави США. Формування державного механізму і політичної системи. Конгрес. Президент. Верховний суд США.

Боротьба між Північчю і Півднем. Громадянська війна 1851 – 1865 рр. та її наслідки. Поправки до Конституції. “Реконструкція Півдня”.

Особливості права США. Джерела та основні правові інститути. Рецепція англійського “загального права”. Цивільне право. Антимонопольне (антитрестівське) законодавство. Поява трудового та екологічного права як нових галузей права. Сімейне право. Кримінальне право і процес. Стадії кримінального процесу.

Література: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29.

Тема 9. Держава і право Франції у XVIII – XIX ст.

Революція XVIII ст. у Франції, її причини та основні етапи. Установчі збори. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Конституція 1791 р. Національний Конвент. Ліквідація монархії і проголошення республіки. Якобінська диктатура 1793 р. Революційний уряд якобінської диктатури. Конвент та його комітети: громадського порятунку і громадської безпеки. Революційний трибунал. Соціально-економічні заходи якобінців.

Контрреволюційний переворот 9 термідора. Конституція 1795 р. Директорія. Державний переворот 18 брюмера Наполеона Бонапарта. Консулат. Імперія Наполеона I. створення централізованого державного апарату. Падіння імперії Наполеона Бонапарта.

Право імперії Наполеона Бонапарта. Кодекс Наполеона 1804 р. (Цивільний кодекс). Торговий кодекс 1807 р. Кримінальний кодекс 1810 р. Кримінально-процесуальний кодекс 1808 р.

Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 р. Липнева революція і Хартія 1830 р. Революція 1848 р. Конституція 1848 р. Державний переворот 1851 р. Правління Луї Бонапарта. Конституція 1852 р. Друга імперія. Режим бонапартизму. Пролетарська революція 18 березня 1871 р. і утворення Паризької Комуні. Державний механізм і законодавство Паризької Комуні.

Утворення Третьої республіки у Франції. Конституційні закони 1875 р.

Література: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28.

Тема 10. Держава і право Німеччини у XIX ст.

Розвиток державності Німеччини у першій половині XIX ст. Німецький союз 1815 р. Октройовані конституції німецьких держав. Митний союз 1833 р.

Революція 1848 – 1849 рр. Пруська Конституція 1850 р.

Об'єднання Німеччини. Північно-німецький союз 1866 р. Імперська Конституція 1871 р. Державний механізм Німецької імперії. Імператор. Канцлер. Рейхстаг і Бундесрат.

Право Німецької імперії. Німецьке Цивільне уложення. Торговий кодекс 1897 р. Кримінальне уложення 1870 р. Кримінально-процесуальний кодекс 1877 р. Судова система. Створення прокуратури та адвокатури.

Література: 1, 2, 3, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29.

Тема 11. Розвиток держави і права в країнах Європи, США і Японії у XX – на початку XXI ст.

Загальні тенденції розвитку держави і права країн Західної Європи, США і Японії у Новітній час. Перехід капіталістичних відносин у фазу монополістичного капіталізму. Зміна функцій та механізмів діяльності держави. Формування соціальної держави і громадянського суспільства. Глобалізація та її вплив на розвиток держави і права. Зміни у джерелах права, розвиток його традиційних і нових галузей.

Розвиток держави в США, Англії і Франції у міжвоєнний період (1918 – 1940 рр.). Розвиток державно-монополістичного капіталізму. Посилення органів виконавчої влади. “Новий курс” президента США Т. Рузвельта. Політичні реформи в Англії. Політична нестабільність у Франції і наростання профашистських настроїв. Законодавство уряду Народного фронту 1936 р.

Встановлення і функціонування тоталітарних державних режимів в Німеччині, Італії і Японії. Революція в Німеччині в листопаді 1918 р. Веймарська Конституція 1919 р. Встановлення фашистської диктатури. Форма держави в Італії після Першої світової війни. Встановлення фашистської диктатури. Революція Мейдзі 1868 р. в Японії і реформи 70-80-х рр. Конституція 1889 р. Створення колоніальної імперії і встановлення військово-фашистської диктатури в Японії.

Розвиток держави в країнах Західної Європи, США і Японії у другій половині XX – на початку XXI ст. Подальше зростання повноважень органів виконавчої влади. Демократизація виборчого права. Зростання бюрократичного апарату. Ослаблення монархії в Англії і зміни у партійно-політичній структурі. Конституційні реформи лейбористських урядів Т. Блера (1997 – 2007 рр.). Організація правоохоронних органів Англії. Франція у Другій світовій війні. Державний механізм за конституціями Четвертої (1946 р.) і П’ятої (1958 р.) республік. Утворення ФРН. Боннська конституція 1949 р. Об’єднання Німеччини. Зміни у політичній системі і формі державного режиму у США. Форма держави в Японії за Конституцією 1947 р.

Специфічні особливості розвитку права країн Західної Європи, США і Японії у Новітній час. Розвиток приватного права і процесу. Договірне право. Гуманізація шлюбно-сімейного законодавства. Розвиток трудового і соціального законодавства. Екологічне право. Зміни у кримінальному праві і процесі.

Література: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 18, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 29.

Тема 12. Поняття та предмет, система, етапи розвитку римського права. Джерела римського приватного права. Суб’єкти приватного права (особи)

Зародження та розвиток римського права. Поділ римського права на публічне і приватне право. Критерії такого поділу.

Система римського приватного права: право цивільне (jus civile), право народів (jus gentium), преторське право (jus praetorium). Процес поступового зближення і злиття цих систем.

Етапи розвитку римського права.

Поняття та склад джерел римського права. Загальна характеристика форм правоутворення у Давньому Римі. Форми правоутворення в Римі: звичаєве право, закони (в період республіки рішення народних зборів), едикти магистратів, діяльність римських юристів, сенатусконсульти, імператорські конституції (в період монархії).

Звичай як джерело римського приватного права.

Закон (lex, leges) та загальний порядок його видання. Поняття jus civile або jus quiritum. Загальна характеристика Законів XII таблиць.

Претори та їх едикти. Юридична природа преторського права і його співвідношення з jus civile. Кодифікація преторського едикту. Причини виникнення та загальна характеристика права народів (jus gentium). Причини значного поширення юриспруденції в Римі. Форми діяльності римських юристів. Римська юриспруденція як джерело права. Посилення впливу юриспруденції в період принципату. Закон про цитування юристів 426 року.

Найвідоміші юристи Риму: Лабеон і Капітон, прокульянці і сабіанці, Цельс, Юліан, Гай, Папініан, Павло, Ульпіан, Модестін та ін. Загальна характеристика класичної юриспруденції.

Законодавство імператорського часу. Сенатусконсульти і воля принцепсів. Законодавча діяльність імператорів. Види імператорських конституцій та їх кодифікація.

Загальні причини кодифікації Юстиніана і загальний хід кодифікаційної роботи.

Причини рецепції римського приватного права та його вплив на розвиток наступних систем права та політичних учень. Римське право в Західній Європі. Глосатори і постглосатори. Рецепція римського приватного права в Україні.

Поняття та види осіб (суб'єктів права) у Римі. Фізичні та юридичні особи. Поняття правоздатності фізичних осіб у Римі. Виникнення та припинення правоздатності особи. Встановлення факту і моменту смерті багатьох осіб, які помирали одночасно, зокрема родичів.

Умови повної правоздатності фізичних осіб у Римі. Залежність правоздатності від стану свободи, стану громадянства і сімейного стану. Поняття дієздатності особи, фактори, які впливають на дієздатність особи в Римі. Поділ людей у Римі. Правове становище римських громадян (квіритів), іноземців (перегринів), латинів, вільновідпущеників і рабів.

Виникнення і припинення римського громадянства. Інститут клієнтели.

Поняття юридичних осіб у Римі. Умови виникнення, правоздатність та дієздатність юридичних осіб у Римі. Припинення діяльності юридичних осіб.

Література: 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,21,22,26,27,31,32,33,40,41,42,43,45,46, 47,48,49,53,54, 55.

Тема 13. Вчення про позов (захист суб'єктивних прав)

Перехід від приватної саморозправи з кривдником до державного суду. Досудові способи захисту порушення прав. Самоуправність. Поняття і види судових процесів.

Загальна характеристика легісакційного процесу. Порядок розгляду справ у цьому процесі. Формулярний процес. Поняття преторської формули, її складові частини (призначення судді, суть справи, підстави виникнення позову, припис судді). Додаткові частини преторської формули (ексцепція і проскрипція). Представники в цивільному процесі. Виконання рішення під час дії легісакційного і формулярного процесів. Екзекуції: особиста і реальна. Види реальної екзекуції. Аспіратор. Можливість оскарження судового рішення до появи апеляції. Особливі засоби преторського захисту порушених прав. Преторські стипуляції, введення у володіння, реституція. Види реституції та умови її застосування. Преторські інтердикти і декрети. Соціально-економічні умови виникнення екстраординарного процесу. Загальна характеристика екстраординарного процесу. Порядок розгляду цивільних справ у цьому процесі. Виконання рішення. Апеляція.

Поняття та види позовів. Позови речові та особисті, позови суворого права і основані на справедливості та добросовісності, позови за аналогією і позови з фікцією.

Поняття позовної давності. Початок перебігу. Перерва та призупинення строку позовної давності.

Література: 1,2,3,7,8,9,12,13,14,19,20,21,22,23,29,30,31,36,37,43,44,48,49,51.

Тема 14. Сімейні правовідносини і спадкування

Характеристика ранньої римської сім'ї. Поняття і види. Агнатське і когнатське споріднення. Визначення спорідненості по лініям та ступеням.

Поняття та порядок укладення шлюбу *cum manu* (з повною владою чоловіка над жінкою) і *sine manu* (без такої влади). Конкубінат. Умови вступу в шлюб.

Розірвання шлюбу.

Батьківська влада. Правове становище дітей. Майнова правоздатність підвладних осіб у Римі. Припинення батьківської влади. Емансипація.

Майнові відносини між подружжям у шлюбі (*cum manu* і *sine manu*).

Інститут приданого і подарунку. Форми та умови усиновлення в Римі. Опіка і піклування. Підстави встановлення опіки і піклування в Римі. Права і обов'язки опікунів і піклувальників. Припинення опіки і піклування.

Історія виникнення і розвитку спадкового права. Основні поняття спадкового права. Види спадкування та форми правонаступництва. Поняття та історичні форми заповіту в Римі. Умови дійсності заповіту і в яких випадках заповіт стає згодом недійсним. Поняття необхідного спадкування (обов'язкова частка) та хто із спадкоємців має на нього право?

Спадкування за законом: за квіритським правом; за преторським правом; імператорським законодавством до Юстиніана; за законодавством Юстиніана.

Література: 1,2,6,7,8,9,10,14,15,16,17,24,26,27,31,32,33,38,39,40,45,52.

Тема 15. Речове право. Вчення про договір

Поняття речового права. Поняття зобов'язального права. Відмінність речового права від зобов'язального. Види речових прав. Поняття речей. Види речей. Речі манципні і речі неманципні. Речі тілесні і речі безтілесні. Речі рухомі і речі нерухомі. Речі, що знаходяться обороті, і речі, вилучені з обороту. Речі родові і речі індивідуально визначені. Речі подільні і речі неподільні. Речі споживні і речі неспоживні. Речі прості і складні.

Види прав на речі. *Поняття володіння.* Поняття держання. Практичне значення такого поділу. Елементи володіння. Співвідношення володіння і власності. Види володіння. Володіння законне і незаконне, володіння добросовісне і недобросовісне. Відповідальність добросовісного і недобросовісного володільців. Суб'єкти і об'єкти володіння. Набуття і припинення володіння. Захист володіння. Посесорний захист. Петиторний захист. Преторські інтердикти, скеровані на захист володіння. Фікція у формулі публіціанського позову. Володіння правами.

Поняття права власності. Зміст права власності: право володіти, користуватися і розпоряджатися. Види права власності. Квіритська власність, банітарна, провінційна власність, власність перегринів. Загальна характеристика кожного виду власності. Обмеження права власності в Римі. Способи набуття права власності: первинний і похідний. Припинення права власності. Захист права власності. Речові позови захисту права власності. Віндикаційний позов. Негаторний позов. Прогібіторний позов. Публіціанський позов. Особисті позови для захисту права власності.

Поняття та види прав на чужі речі. Сервітуті. Поняття і види. Зміст сервітутів. Господарське значення сервітутів. Набуття і втрата сервітутів. Захист сервітутних прав. Суперфіцій, його поняття та сутність. Засоби захисту суперфіцію. Встановлення суперфіцію за преторським і цивільним правом. Припинення суперфіцію. Емфітевзис, його поняття та сутність. Емфітевтичний продаж. Припинення емфітевзису. Подвійна правова природа заставного права. Застава та її форми. Іпотека.

Поняття договору. Напрями розвитку договірної права. Контракти і пакти. Загальні умови дійсності (або недійсності) договору. Законність договору. Викривлення волі при укладенні договору. Поняття обману, істотної і вибачливої помилки. Засоби захисту особи, яка уклала договір під примусом, погрозою, застосуванням обману. Порядок укладення договору. Поняття та види літеральних договорів. Поняття та види реальних договорів. Характерні ознаки договору позики. Поняття та види консенсуальних договорів. Договір купівлі-продажу, права та обов'язки сторін у цьому договорі.

Поняття та види товариств. Правові відносини між товаришами та третіми особами. Відповідальність товаришів за справи товариства. Розподіл прибутків та припинення товариства.

Поняття та види безіменних контрактів: договір міни, комісії або оцінний договір та ін.

Загальна характеристика позадоговірних зобов'язання. Зобов'язання з деліктів. Ознаки приватного делікту. Види приватних деліктів. Поняття та види квазіделіктів. Поняття та види квазіконтрактів.

Література: 1,4,6,7,8,9,10,11,20,21,22,23,25,26,28,29,30,31,32,33,34,37,38,39,40,41,46,47,48,49, 52, 53, 54, 58.

**4. Структура залікового кредиту дисципліни
“Історія держави і права зарубіжних країн та римське право”**

(денна форма навчання)

Теми	Кількість годин					
	Лекції	Практичн і заняття	Індивідуальна робота	Тренінг, КПЗ	Самостійна робота	Контрольні заходи
Змістовий модуль 1. Держава і право країн світу. Теми 1-11						
Тема 1. Вступна лекція. Предмет, завдання, методологія науки і навчальної дисципліни.	2	2	2	4	5	Тести, опитування
Тема 2. Держава і право країн Стародавнього Сходу.	2	2			6	Тести, опитування, есе
Тема 3. Держава і право Стародавньої Греції.	2	2			5	Тести, опитування, практ.завдання
Тема 4. Держава Стародавнього Риму.	2	2			6	Тести, опитування, есе
Тема 5. Середньовічна держава і право країн Західної Європи.	2	2			6	Тести, опитування, практ.завдання
Тема 6. Середньовічні держава і право Візантії і Росії	2	2			6	Тести, опитування, практ. завдання
Змістовий модуль 2. Основи римського приватного права. Теми 12-15						
Тема 7. Держава і право Англії у XVII – XIX ст.	2	2	2	4	6	Тести, опитування
Тема 8. Держава і право США у XVIII – XIX ст.	2	2			6	Тести, опитування, есе
Тема 9. Держава і право Франції у XVIII – XIX ст.	2	2			6	Тести, опитування, практ.завдання
Тема 10. Держава і право Німеччини у XIX ст.	2	–			5	Тести, опитування, есе
Тема 11. Розвиток держави і права в країнах Європи, США і Японії у XX – на поч. XXI ст.	2	4			6	Тести, опитування, практ.завдання
Тема 12. Поняття та предмет, система, етапи розвитку римського права. Джерела римського приватного права. Суб'єкти приватного права (особи)	2	2			6	Тести, опитування, практ.завдання
Тема 13. Вчення про позов (захист суб'єктивних прав).	2	2			5	Тести, опитування, практ.завдання

Тема 14. Сімейні правовідносини і спадкування.	2	2			6	Тести, опитування, практ.завдання
Тема 15. Речове право. Вчення про договір.	2	2			6	Опитування, есе
Всього	30	30	4	8	86	4

(заочна форма навчання)

Теми	<i>Кількість годин</i>		
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Тема 1. Вступна лекція. Предмет, завдання, методологія науки і навчальної дисципліни.			5
Тема 2. Держава і право країн Стародавнього Сходу.			6
Тема 3. Держава і право Стародавньої Греції.			5
Тема 4. Держава Стародавнього Риму.			6
Тема 5. Середньовічна держава і право країн Західної Європи.			6
Тема 6. Середньовічна держава і право Візантії і Росії	2	2	6
Тема 7. Держава і право Англії у XVII – XIX ст.			6
Тема 8. Держава і право США у XVIII – XIX ст.			6
Тема 9. Держава і право Франції у XVIII – XIX ст.			6
Тема 10. Держава і право Німеччини у XIX ст.			5
Тема 11. Розвиток держави і права в країнах Європи, США і Японії у XX – на поч. XXI ст.			6
Тема 12. Поняття та предмет, система, етапи розвитку римського права. Джерела римського приватного права. Суб'єкти приватного права (особи)			6
Тема 13. Вчення про позов (захист суб'єктивних прав).	2		5
Тема 14. Сімейні правовідносини і спадкування.			6
Тема 15. Речове право. Вчення про договір.			6
Всього	4	2	144

5. Тематика семінарських занять

Семінарське заняття № 1

Тема: Основні риси державно-правового розвитку країн Стародавнього Сходу

Мета: розглянути особливості державно-правового розвитку країн Стародавнього Сходу.

Питання для обговорення

1. Соціальна структура давньосхідних суспільств. Особливості давньосхідного рабства.
 2. Структура державного механізму давньосхідних держав.
 3. Джерела права країн Стародавнього Сходу.
 4. Закони царя Хаммурапі: як джерело давньосхідного права: а) правове регулювання власності; б) шлюбно-сімейні стосунки; в) злочин і покарання; г) судочинство.
 5. Закони Ману як збірник етичних і моральних норм стародавньої Індії: а) правове регулювання власності; б) шлюбно-сімейні стосунки; в) злочин і покарання; г) судочинство.
- Література: 1, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 16, 21, 23, 25, 27, 28, 29.

Семінарське заняття № 2

Тема: Розвиток державності у Стародавній Греції. Джерела та основні риси давньогрецького права

Мета: розглянути особливості розвитку державності і правових систем у ключових містах-полісах Стародавньої Греції.

Питання для обговорення

1. Особливості соціальної структури і державного механізму Афінської республіки.
 2. Державні реформи в Афінах. Тезей, Солон, Клісфен, Перікл.
 3. Характеристика держави у Стародавній Спарті.
 4. Джерела та основні риси права стародавньогрецьких держав. Право Афін: а) правове регулювання власності; б) шлюбно-сімейні стосунки; в) злочин і покарання; г) судочинство.
- Література: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 21, 23, 24, 25, 27.

Семінарське заняття № 3

Тема: Періоди розвитку, форми та основні інститути давньоримської держави

Мета: виявити та охарактеризувати особливості становлення і розвитку форми держави Стародавнього Риму.

Питання для обговорення

1. Періоди розвитку держави у Стародавньому Римі. Структура давньоримського суспільства.
 2. Державний механізм царського Риму.
 3. Соціальна структура і форма держави періоду давньоримської республіки.
 4. Соціальна структура, зміна форм держави і державного механізму імператорського Риму.
- Література: 1, 2, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 23, 27, 28, 29.

Семінарське заняття № 4

Тема: Держава і право країн західної Європи на етапі розвинуеного феодалізму

Мета: Проаналізувати характерні риси розвитку феодальної держави і права у провідних країнах Західної Європи. Ознайомитися з провідними пам'ятками західноєвропейського феодального права.

Питання для обговорення

1. Формування станово-представницької монархії в Англії. Велика Хартія Вольностей 1215р., її зміст та оцінка. Англійський парламент.
 2. Особливості князівського абсолютизму в Німеччині. Золота Булла 1356 р.: її зміст і значення.
 3. Типологія абсолютної монархії в державаз Західної Європи: порівняльна характеристика.
 4. Джерела права феодальної Європи.
 5. “Саксонське зерцало” – пам'ятка феодального права.
 6. Характеристика середньовічного кримінального права за збірником “Кароліна”.
- Література: 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 21, 23, 24, 27, 28, 29.

Семінарське заняття № 5

Тема: Право феодальної держави в Росії

Мета: охарактеризувати особливості розвитку феодальної держави і права в Росії.

Питання для обговорення

1. Соціальна структура Московського князівства.
2. Джерела права Великого князівства Московського. Судебник 1497 р.: а) правове регулювання власності; б) шлюбно-сімейні стосунки; в) злочин і покарання; г) суд і процес.
3. Соборне уложення 1649 р.: а) правове регулювання власності; б) шлюбно-сімейні стосунки; в) злочин і покарання; г) суд і процес. Останочне закріпачення селянства.
4. Законодавство Російської імперії. Реформи Петра I. Правове становище різних верств суспільства. Література: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 21, 24, 25, 27, 29.

Семінарське заняття № 6

Тема: Право Англії революційного періоду

Мета: розглянути характер, етапи та наслідки англійської революції для розвитку держави і права Англії.

Питання для обговорення

1. Причини, етапи і особливості англійської буржуазної революції XVII ст.
2. Законодавство Англійської революції: а) “Велика ремонтрація” 1641 р.; б) Навігаційний акт 1651 р.; в) Знаряддя управління 1653 р.; г) Habeas corpus act” 1679 р.
3. Аграрне і соціальне законодавство Англійської революції.
4. “Славна революція” 1688 рр. Та її державно-правові наслідки. “Біль про права” 1689 р. “Акт про престолоспадкування” 1701 р. Література: 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 23, 24, 25, 27, 28.

Семінарське заняття № 7

Тема: Конституційно-правовий розвиток США на етапі формування держави

Мета: проаналізувати особливості становлення і розвитку держави і права США на етапі формування держави.

Питання для обговорення

1. Передумови прийняття і зміст Декларації незалежності США.
2. Статті конфедерації 1781 р., їх характеристика.
3. Форма держави у США за Конституцією 1787 р.
4. Білль про права 1791 р., його правова характеристика.
5. Правові наслідки Громадянської війни у США. Література: 2, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29.

Семінарське заняття № 8

Тема: Французьке право кінця XVIII – XIX ст.

Мета: проаналізувати особливості політико-правового розвитку Франції на етапі Великої французької революції та утвердження Французької республіки.

Питання для обговорення

1. Законодавство першого етапу Французької революції: Декларація прав людини і громадянина 1789 року. Конституція 1791 р., інші закони.
2. Законодавство яacobінської диктатури: а) аграрне законодавство; б) Декларація прав людини і громадянина; в) Конституція 1793 р.
3. Конституції 1795 та 1799 років. Консулат.
4. Кодекс Наполеона (Цивільний кодекс) 1804 р.: структура, зміст, характеристика.
5. Особливості розвитку держави у Франції після падіння імперії Наполеона Бонапарта. Конституція Третьої республіки 1875 р. Література: 1, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29.

Семінарське заняття № 9-10

Тема: Особливості розвитку права у країнах Західної Європи, США і Японії у XX-XXI ст.

Мета: розглянути загальні та специфічні тенденції розвитку держави і права в країнах Європи, США і Японії у XX-XXI ст.

Питання для обговорення

1. Зміни у джерелах права країн континентальної та англосаксонської правових систем. Поява нових галузей права.
 2. Законодавство “нового курсу” у США.
 3. Веймарська Конституція 1919 р.
 4. Законодавство та карально-репресивна система фашистських режимів в Німеччині та Італії.
 5. Конституційно-правові реформи у Великій Британії.
 6. Післявоєнний розвиток Німеччини. Конституція ФРН 1949 р.
 7. Державний механізм за конституціями Четвертої (1946 р.) і П'ятої (1958 р.) республік у Франції.
 8. Форма держави в Японії за Конституцією 1947 р.
 9. Загальні та специфічні особливості розвитку права країн континентальної та англосаксонської правових систем: а) джерела та основні інститути приватного права; б) шлюбно-сімейне право; в) трудове і соціальне законодавство; г) розвиток екологічного права; д) зміни у кримінальному праві і процесі; е) системи судових і правоохоронних органів.
- Література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 23, 25, 27, 29.

Семінарське заняття № 11

Тема: Поняття та предмет, система, етапи розвитку римського права. Джерела римського цивільного права.

Мета: розкрити науково-методологічні засади курсу, систему, етапи, рецепцію та значення римського права у підготовці майбутнього правника.

Питання для обговорення

1. Поняття, предмет римського цивільного права: соціокультурні та історичні передумови формування, роль в історії права.
 2. Критерії поділу римського права на публічне і приватне. Система римського цивільного права та її складові частини. Етапи розвитку римського права.
 3. Рецепція римського права в Європі та в Україні.
 4. Поняття джерел римського права. Види (форми правоутворення) джерел римського права:
 4. 1 звичай та звичаєве право;
 4. 2 закони та загальний порядок їх видання;
 4. 3 право народів;
 4. 4 преторське право;
 4. 5 едикти магістратів;
 4. 6 діяльність римських юристів;
 4. 7 постанови сенату;
 4. 8 імператорські конституції та їх кодифікація.
 5. Кодифікації римського права (кодифікація Юстиніана). Складові частини юстиніанівського Зводу цивільного права (Corpus jus civilis) та їх характеристика. Дигести. Кодекс. Інституції. Новели.
 6. Значення римського цивільного права та мета його вивчення сучасними правниками.
- Література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 21, 22, 31, 32, 33, 40, 41, 42, 43, 48, 49, 53, 54, 55.

Семінарське заняття № 12

Тема: Суб'єкти приватного права (особи)

Мета: висвітлити правовий стан та види суб'єктів права та охарактеризувати правове становище окремих верств населення.

Питання для обговорення

1. Поняття особи (суб'єктів права): правовий стан, види.
 2. Правоздатність і дієздатність фізичних осіб.
 3. Правове становище окремих категорій населення:
 - а) римські громадяни;
 - б) латини та перегрини;
 - в) вільновідпущеники та раби;
 - г) колони.
 4. Поняття юридичної особи та її правові ознаки.
- Література: 1, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 33, 34, 35, 40, 41, 42, 44.

Семінарське заняття № 13

Тема: Вчення про позов (захист суб'єктивних прав)

Мета: вивчити витoki та генезис державного суду, розкрити поняття та особливості римського цивільного процесу.

Питання для обговорення

1. Виникнення державного суду. Поняття та особливості римського цивільного процесу.
2. Види цивільного процесу:
 - 2.1 легісакційний;
 - 2.2 формулярний;
 - 2.3 екстраординарний.
3. Особливі засоби преторського захисту прав громадян.
4. Поняття та види позовів.
5. Поняття позовної давності. Початок перебігу, перерва і зупинення позовної давності.
Література: 1,2,3,7,8,9,12,13,14,19,20,21,22,23,29,30,31,36,37,43,44,48,49,51.

Семінарське заняття № 14

Тема: Сімейні правовідносини

Мета: проаналізувати сімейні правовідносини за римським цивільним правом.

Питання для обговорення

1. Поняття сім'я та сімейного права. Агнатська і когнатська родина.
2. Шлюб та його види.
3. Умови вступу в шлюб, порядок його укладення і розірвання.
4. Особисті та майнові відносини між подружжям.
5. Правові відносини батьків і дітей:
 - 5.1 батьківська влада;
 - 5.2 стосунки між матір'ю і дітьми.
6. Опіка і піклування.
Література: 1,2,6,7,8,9,10,14,15,16,17,24,26,27,31,32,33,38,39,40,45,52.

Семінарське заняття № 15

Тема: Речове право

Мета: охарактеризувати речове право; розкрити сутність поняття володіння, права власності, права на чужі речі; висвітлити позови, якими захищалася власність у Римі.

Питання для обговорення

1. Поняття речей, їх поділ на родові і видові.
2. Поняття та види володіння. Захист володіння.
3. Поняття права власності. Зміст права власності.
4. Набуття і втрата права власності. Право спільної власності.
5. Характеристика позовів, якими захищалась власність у Римі.
6. Поняття та види прав на чужі речі. Сервітути та їх види.
7. Застава та її форми.
Література: 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,22,27,28,29,30,31,32,33,34,40,41,42,45, 48, 53, 56.

6. Комплексне практичне індивідуальне завдання (КПЗ)

Комплексне практичне індивідуальне завдання (КПЗ) з дисципліни “Історія держави і права зарубіжних країн та римське право” виконується самостійно кожним студентом у вигляді дослідження окремих практичних проблем розвитку суспільної організації та державно-правових систем країн і регіонів світу, римського приватного права на основі самостійного аналізу текстів відповідних пам'яток права та чинних нормативно-правових актів, розв'язання практичних задач.

Метою виконання КПЗ є оволодіння навиками дослідження основних проблем та джерел розвитку державності і права країн світу, зокрема, Стародавнього Риму, що вивчаються в курсі

історії держави і права зарубіжних країн. Варіанти КПЗ передбачені в окремому робочому зошиті дисципліни, який додається до робочої програми.

КПЗ виконується *самостійно кожним студентом* з чітким дотриманням методичних рекомендацій. КПЗ розбите на варіанти, кожен з яких включає *два завдання*, які:

- *по-перше*, охоплюють ключові теоретичні питання тематичних блоків курсу (тобто, кожне завдання відповідає переліку тем, що передбачені відповідним змістовим модулем. Це в свою чергу забезпечує наскрізний контроль індивідуальної роботи студента упродовж вивчення навчальної дисципліни), відповідаючи заліковим модулям;

- *по-друге*, передбачають творчі практичні завдання з розв'язання задач, що в свою чергу стимулює студента до праці з джерелами римського приватного права, без чого ефективно засвоєння дисципліни не можливе.

Правила обрання варіанту завдань, виконання та захисту результатів КПЗ:

- студент обирає один варіант завдання до кожного залікового модуля із запропонованого списку відповідно до свого порядкового номера у списку студентів групи;
- самовільна зміна номера варіанту і виду завдання чи їх невірне зазначення у робочому зошиті має наслідком незарахування відповідного залікового модуля та недопуск до екзамену;
- студент виконує КПЗ упродовж семестру;
- студент зобов'язаний надавати викладачеві звіти про виконання завдань КПЗ згідно визначеного графіку та вчасно здати остаточно оформлений робочий зошит КПЗ з усіма виконаними завданнями та захистом результатів їх виконання;
- до структури робочого зошита, який студент здає викладачеві для оцінювання, входять:
 - 1) титульна сторінка; 2) виконані завдання.

КПЗ охоплює всі теми дисципліни. Робочий зошит КПЗ додається.

7. Тематика самостійної роботи студентів

№ п/п	Тематика	К-сть годин
1.	Витоки та джерела давньосхідного права. Закони царя Хаммурапі.	1
2.	Суспільний устрій і правовідносини в Стародавньому Єгипті і Китаї.	1
3.	Суспільний і державний устрій Афінівської республіки. Право Афінівського полісу.	1
4.	Причини занепаду Римської держави. Роль римських юристів у розвитку права.	1
5.	Станово-представницька і абсолютна монархія в Англії, Франції і Німеччині.	1
6.	Феодальне право, його джерела і види.	1
7.	Судова система феодальної Англії.	1
8.	Судочинство в Середньовічній Німеччині.	1
9.	Утворення і розвиток держави і права Візантійської імперії.	1
10.	Характеристика "Новел" Юстиніана.	1
11.	Феодальна держава Південних і західних слов'ян.	1
12.	Формування централізованої Російської держави. Основні риси права Росії доби абсолютизму.	1
13.	Особливості російського абсолютизму.	1
14.	Утворення та розвиток держави в арабів. Арабський халіфат. Шаріат.	1
15.	Середньовічна держава і право в Японії.	1
16.	Формування конституційної монархії в Англії.	1
17.	Конституція США 1787 р. та Білль про права 1791 р. Державний устрій США.	1
18.	Буржуазна революція XVIII ст. у Франції та її основні етапи.	1
19.	Законодавство Французької революції. Кодекси Наполеона.	1
20.	Друга Імперія у Франції (1852–1870 рр.).	1
21.	Утворення Третьої республіки у Франції. Конституція 1875 р.	1
22.	Об'єднання Німеччини. Імперська Конституція 1871 р. Державний лад Німецької імперії.	1
23.	Буржуазна революція в Японії 1858 р., реставрація Мейцзі і реформи 1870-80-х рр.	1
24.	Основні зміни в державному механізмі Великої Британії у XX – на початку XXI ст.	1
25.	Конституція 1946 р. Державний лад Четвертої республіки. П'ята республіка у Франції.	1
26.	Веймарська Конституція 1919 р. Встановлення фашистської диктатури в Німеччині. Політичний режим та механізми фашистської диктатури.	1
27.	Зміни в джерелах і системі права у XX ст. Поява нових галузей права. Оновлення законодавства.	1
28.	Конституція Японії 1946 р. Розвиток державного ладу та партійної системи.	1

29.	Становлення національних держав в Угорщині, Чехословаччині у міжвоєнний період. Відродження Польської держави.	1
30.	Демократичні революції 1989–1990 рр. Демонтаж адміністративно-бюрократичної системи управління. Визначальні тенденції у розвитку держави і права посттоталітарних країн наприкінці ХХ ст.	1
31.	Римське приватне право і цивільне право України.	1
32.	Особливості рецепції римського приватного права в Україні.	1
33.	Правотворча та судова діяльність Сентимія Севера.	1
34.	Етапи розвитку римської держави та права.	1
35.	Становище жінки у римському шлюбі.	1
36.	Правові відносини подружжя.	1
37.	Правові відносини подружжя.	1
38.	Батьківська влада. Усиновлення та узаконення.	1
39.	Поняття судового процесу в Стародавньому Римі.	1
40.	Концепція захисту цивільного права за Римським правом класичної та післякласичної доби.	1
41.	Представництво у Римському праві.	1
42.	Виникнення і розвиток інституту права власності в Стародавньому Римі.	1
43.	Захист прав на чужі речі.	1
44.	Право спільної власності.	1
45.	Забезпечення договорів: загальна характеристика.	1
46.	Контракти як підстава виникнення зобов'язань.	1
47.	Поняття застави в римському і сучасному цивільному праві.	1
48.	Поняття та історичні форми заповіту в Римі.	1
49.	Спадкування за реформами Юстиніана.	1
50.	Основні етапи розвитку приватного права в Римській державі.	1
51.	Рецепція римського права.	1
52.	Джерела правоутворення римського права.	1
53.	Поняття та види сім'ї в Римі.	1
54.	Правові відносини подружжя.	1
55.	Поняття особи та її право-і дієздатність.	1
56.	Юридичні особи. Виникнення та припинення юридичних осіб.	1
57.	Опіка і піклування особи.	1
58.	Відмінність правового становища римських громадян від правового становища латинів, переґринів.	1
59.	Порівняльний аналіз речового і зобов'язального права.	1
60.	Поняття і види володіння.	1
61.	Виникнення і розвиток інституту права власності в Стародавньому Римі..	1
62.	Види права власності.	1
63.	Сервітути: поняття і види.	1
64.	Емфітевзис і суперфіцій.	1
65.	Поняття контрактів, історія їх розвитку.	1
66.	Класифікація контрактів.	1
67.	Умови дійсності договорів.	1
68.	Укладання контрактів.	1
69.	Пакти та їх види.	1
70.	Ведення чужих справ без доручення.	1
71.	Зобов'язання з безпідставного збагачення.	1
72.	Поняття та види квазіделіктів.	1
73.	Поняття деліктів.	1
74.	Основні етапи розвитку римського спадкового права.	1
	Разом:	86

8. Тренінг з дисципліни

Тренінг є незамінним елементом системи навчання й розвитку в будь-якому навчальному закладі. Тренінг – це насамперед навчання, що опирається на досвід людини, а також допускає, що присутні на тренінгу люди, окрім отримання нової інформації, мають можливість відразу використати її на практиці, виробляючи нові навички.

Мета проведення навчального тренінгу: 1) інформування (про певні явища) та набуття учасниками тренінгу нових професійних навичок та умінь; 2) формування навичок співпраці, засад толерантності шляхом визначення межі власної терпимості та поваги до прав і свобод інших людей; 3) формування навичок логічного мислення, аналізу, вибору і презентації інформації та проблематики; 4) зміна стереотипів, поглядів на проблему, процес навчання, аби усвідомити його переваги та зрозуміти, що він може надавати наснагу та задоволення; 5) підвищення здатності учасників щодо позитивного ставлення до себе, так і життя; 6) пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених проблем завдяки об'єднанню зусиль учасників в тренінговій групі; розвиток асертивної поведінки.

Тренінг з дисципліни “Історія держави і права зарубіжних країн та римське право” включає поєднання методів колоквиуму та дискусії студентів в академічних групах за участі викладача з метою поглибленого вивчення тем дисципліни, які меншою мірою обговорювалися на семінарських заняттях та винесені як пріоритетні на самостійне опрацювання (див. список вище). Мета тренінгу – систематизація знань студентів з дисципліни з метою підвищення продуктивності підготовки до складання екзамену.

Рекомендований порядок підготовки студента до тренінгу семінару: 1) самостійне опрацювання відповідних розділів навчальної літератури (підручників, посібників); 2) безпосередня робота над першоджерелом (використовуючи хрестоматії, витяги у підручниках, Інтернет); 3) участь в колоквиумі та дискусії в рамках аудиторного проведення тренінгу. Особливу цінність складають самостійні висновки студента, зроблені ним внаслідок аналізу і зіставлення окремих правових матеріалів, виявлення загальних тенденцій державно-правового розвитку окремих країн. Велику допомогу у правильному розумінні першоджерел можуть надати записи попередньо прослуханих лекцій і вивчення додаткової літератури, як загальноісторичної, так й історико-правової, що розширює матеріал окремих розділів підручника (монографії, наукові публікації тощо).

Тренінг проводиться наприкінці семестру на окремому занятті. За підсумками тренінгу викладач робить підсумок про рівень засвоєння студентами матеріалу тем дисципліни, винесених на самостійне опрацювання.

По-перше, опанувавши основний зміст програми навчального курсу студенти повинні *вміти* самостійно аналізувати і користуватися джерелами права, вільно володіти специфічними поняттями і категоріями, творчо застосовувати знання про історію держави і право та римське приватне право при вивченні сучасних правових систем.

По-друге, враховуючи мету та завдання курсу, знання та вміння, студентам запропоновано на тренінги розв'язання ситуаційних задач на основі джерел права зарубіжних країн (Закони XII Таблиць, Дигести, Інституції Гая, Кодекс Наполеона, Німецьке цивільне уложення та ін.) (Нпр.: *Розв'яжіть ситуаційну задачу: Заповідач виразив свою волю й у тім, щоб опікуном його дітей, минаючи найближчого агната, став «відданий мені раб Панфіл, якого я тим самим відпускаю на волю». Чи законно це?*).

9. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни “Методологія досліджень у міжнародному праві” використовуються такі методи оцінювання навчальної роботи студентів:

- стандартизовані тести;
- поточне опитування;
- залікове модульне тестування та опитування;
- оцінювання результатів КПЗ;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- ректорська контрольна робота;
- екзамен;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

10. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал за 100 – бальною шкалою з дисципліни “Історія держави і права зарубіжних країн та римське право” визначається як середньозважена величина, в залежності питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2	Заліковий модуль 3	Письмовий екзамен	Разом
20	20	20	40	100%
Усне опитування під час занять (1-6 теми) – 5 балів за тему – макс. 30 балів. Модульна контрольна робота – макс. 70 балів	Усне опитування під час занять (7-15 теми) – 5 балів за тему – макс. 45 балів. Модульна контрольна робота – макс. 55 балів	Підготовка КПЗ – макс. 40 балів. Захист КПЗ – макс. 40 балів Участь у тренінгах – макс. 20 балів	Теоретичні питання (2 питання) – по 30 балів, макс. 60 балів Кейс (1 кейс) – макс. 40 балів	

Підсумковий бал за 100 – бальною шкалою з дисципліни “Історія держави і права зарубіжних країн та римське право” визначається як середньозважена величина, в залежності питомої ваги кожної складової залікового кредиту*:

* Відповідно до наказу ТНЕУ від 06.07.2015 р., № 400.

Шкала оцінювання:

За шкалою Університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90-100	Відмінно	A (відмінно)
85-89	Добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	Задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	Незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

1. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№	Найменування	Номер теми
1.	Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право: навчальний посібник. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 384 с.	1-15
2.	Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право (навч.-метод. матеріали). Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. 108 с.	1-15
3.	Історія держави і права зарубіжних країн (Словник-довідник. Навчально-методичний посібник). Тернопіль, 2015. 124 с.	1-15
4.	Тестові завдання з дисципліни.	1-15
5.	Мультимедійний варіант лекцій.	1-15
6.	Електронний варіант лекцій та матеріали для дистанційної форми навчання (система Moodle).	1-15
7.	Варіанти Комплексних практичних індивідуальних завдань.	1-15
8.	Мультимедійний проектор Epson EB-S05 (1 шт.), рік виготовлення 2018, рік ведення в експлуатацію 2019. Ремонту не потребує. Інтерфейс: USB 2.0 Type A, USB 2.0 Type B, VGA in, HDMI in, Composite in, Cinch audio in, Wireless LAN IEEE 802.11b/g/n (optional)	1-15
9.	Програмне забезпечення базових інформаційних технологій: MS Office, телекомунікаційне програмне забезпечення (Internet Explorer, Opera, Google Chrome, Firefox).	1-15

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

До модуля 1. Держава і право країн світу

Основна

Збірники документів

1. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія: навч. посіб. для студ. юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / Нац. юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України / [ред. В.Д. Гончаренко]. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2019.
2. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Тематична хрестоматія. К.: Либідь, 2020.
3. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018.
4. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПРН України В.Д. Гончаренка. У 2-х томах. Т. 1, 2. К.: "Ін Юре", 2022.
5. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія. К: Вентурі, 2018.

Підручники і посібники

1. Антоненко В.В. Історія держави і права зарубіжних країн. К.: Епос, 2019.
2. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. 2-ге видання, перероб. і доп. К.: Центр навчальної літератури, 2018.
3. Войтович Л.В., Домановський А.М., Козак Н.Б., Лильо І.М., Мельник М.М., Сорочан С.Б., Файда О.В. Історія Візантії. Вступ до візантистики / [за ред. С.Б. Сорочана і Л.В. Войтовича]. Львів: Видавництво "Апріорі", 2017.
4. Глиняний В.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. К: Істина, 2018.
5. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 656 с.
6. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн (Словник-довідник. Навчально-методичний посібник). Тернопіль, 2015. 124 с.
7. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право: навчальний посібник. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 384 с.
8. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник / За заг. ред. проф. О.М. Джузи. К.: Атіка, 2017.
9. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки і ранній новий час): Навч. посібник. Львів, 2006.
10. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. пос. / В. І. Орленко, В. В. Орленко. К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2018.
11. Макаруч В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. К.: Атіка, 2016.
12. Орленко В.І. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підготовки до іспитів 7-е вид. К.: Ін Юре, 2015.
13. Рубаник В.Є. Лекції з історії держави та права зарубіжних країн. Х.: Консум, 2013.
14. Страхов М.М. История государства и права зарубежных стран. Х.: Право, 2003.
15. Тищик Б.Й. Держава і право Стародавнього Риму. Навч. пос. Львів: Вид-во ЛДУ, 2007.
16. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу: Навчальний посібник. Львів: Світ, 2011.
17. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018.
18. Хома П.М. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000; Магнолія плюс, 2015.
19. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник для студентів юридичних вузів та факультетів. К.: Вентурі, 2020.
20. Шимон С.І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн: навчальний посібник; [видання 2-ге, без змін]. К.: КНЕУ, 2021. 240 с.

Програмне забезпечення базових інформаційних технологій: MS Office, телекомунікаційне програмне забезпечення (Internet Explorer, Opera, Google Chrome, Firefox).

Додаткова

21. Агафонов С.А. Римське право: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. К.: КНЕУ, 2015.
22. Ададуrow В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів: УКУ, 2012.

23. Бармак М.В. Державна служба в Російській імперії: правові основи формування та функціонування корпусу цивільних службовців (XVIII – перша половина XIX ст.). Монографія. Тернопіль: Видавництво Астон, 2006.
24. Будкін В. Передумови і результати трансформації правової системи у постсоціалістичних державах (на прикладі Чехії і Словаччини). *Право України*. 2002. № 5. С. 76-82.
25. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. К.: Вид. дім “Києво-Могилянська Академія”, 2011. 395 с.
26. Газін В.Л., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002 роки): Навч. посібник. К., 2019.
27. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації / Пер. з англ. К.: Дух і Літера, 2018.
28. Дейвіс Н. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. К.: Основи, 2018.
29. Дмитренко В. Октавіан Август. Народження Римської імперії. Львів: Кальварія, 2019. 272 с.
30. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з франц. К.: Основи, 2012.
31. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012.
32. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002). Навчальний посібник. Вінниця, 2017.
33. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.) Курс лекцій: навч. посібник / Яровий В.І., Рудяков П.М., Шумило В.П. та ін. К.: “Либідь”, 2018.
34. Камінський С.А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505 – 1795. Громадяни, їхня держава, суспільство, культура / А.С. Камінський; [пер. з пол. Я. Стріхи]. К.: Наш час, 2011. 263 с.
35. Крижанівський В.Л. Історія Стародавнього Світу. К., 2016.
36. Капитонова Н. Великобританія в концe XX – началe XXI века: от консерваторов к лейбористам. М.: МГИМО(У) МИД России, 2003.
37. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення, історія, розпад / Пер. з англ. Х. Назаркевич. Львів: Вид-во УКУ, 2005.
38. Ковалев А.М. Современное состояние Конституции V республики во Франции (проблемы реформы конституции). *Государство и право*. 2007. № 4. С. 100-102.
39. Колодко Г.В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн.; пер. з пол. О.М. Палій. К.: Основні цінності, 2012. 244 с.
40. Комарек С. Європа на роздоріжжі; переклад з чеської Олена Крушинська. Львів: Априорі, 2020. 496 с.
41. Консерватизм: Антологія. 2-ге видання / упоряд. О. Проценко, В Лісовий. К.: ВД “Простір”, “Смолоскип”, 2018. 788 с.
42. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губерського. К.: Знання, 2019. 751 с.
43. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ. К.: Основи, 2016.
44. Корсунський С. Як нації відновлюються: досвід країн Східної Азії. Харків: Віват, 2023. 192 с.
45. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: Навч. посіб. К.: Либідь, 2006. 592 с.
46. Куценко О. Докази і доказування у праві середніх віків (феодалному праві). *Вісник Прокуратури України*. 2012. № 4. С. 182-188.
47. Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти; пер. з англ. 2-ге вид., випр. К.: Ніка-Центр, 2011. 960 с.
48. Макарчук В.С. Основи римського приватного права: Навчальний посібник. 2-ге вид., доповн. К.: Атіка, 2008.
49. Мартинов А.Ю. Об'єднана Німеччина: від “Боннської” до “Берлінської” республіки (1990-2005). К.: Інститут історії України НАНУ, 2006. 447 с.
50. Марченко В.В. Еволюція органів виконавчої влади Франції. Збірник наукових праць ХДАДТУ. Серія “Економіка і право”. Х.: ХДАДТУ, 2009. № 1. С. 122-127.
51. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: Підручник. К.: Ін Юре, 2007.
52. Рубель В.А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. К.: “Аквілон-Прес”, 2017.
53. Сучасний словник із суспільних наук / [за ред. О.Г. Данильяна, М.І. Панова]. Х.: Прапор, 2006.
54. Тишик Б.Й., Орач Є.М. Основи римського приватного права. Львів: ЛДУ, 2010.
55. Толкачова Н. Звичаєве право: Навч. посібник. К., 2005. 367 с.

До модуля 2. Основи римського приватного права

Основна література

1. Вовк В. М. Практикум з основ римського приватного права (у схемах і таблицях): Навчально-методичний посібник. К.: Атіка, 2017. 188 с.
2. Калюжний Р. А. Римське приватне право: Курс лекцій. К.: Істина, 2015. 144 с.
3. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право: підручник для вищ. навч. закл. К.: Атіка, 2012. 408 с.

2. Крестовська Н. М., Канзафарова І. С. Основи римського приватного права: Навчально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2006. 160 с.
3. Лубко І. Основи римського цивільного права: Практичний посібник. Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2016. 92 с.
4. Макарчук В. С. Основи римського приватного права. Навчальний посібник. Видання друге, доповнене. К.: Атіка, 2013. 256 с.
5. Орач Є. М. Римське приватне право: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Є. М. Орач, Б. Й. Тищик. К.: Ін Юре, 2017. 392 с.
6. Підпригора О. А. Римське приватне право: Підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів: вид. 3-тє, перероб. та допов. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2016. 440 с.
7. Трофанчук Г. І. Основи римського цивільного права: Навч. посіб. для дистанц. навчання. / За ред. Р. А. Калюжного. К.: Університет «Україна», 2020.
8. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія для студентів юрид. вузів та факультетів. К., 2020.

Додаткова література

1. Агафонов С.А. Римське право. Навч.-метод. посібн. для самостійного вивчення дисципліни. К.: КНЕУ, 2015.
2. Вовк В. М. Римське право як феномен правової дійсності: Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук. К., 2017. 32 с.
3. Вовк В. М. Порівняльна характеристика сучасного українського цивільного процесу та екстраординарного судового процесу в Римі. Українське правосуддя: здобутки та перспективи: мат. Всеукр. наук.-прак. конф., 16 травня 2018 р. Чернівці: Рута, 2018. С. 258-263.
4. Вовк В. М. Взаємозв'язок релігії, магії і права в римській культурі. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 24-29.
5. Вовк В. М. Система римського права. *Науковий вісник газети «Іменем Закону»*, 2021. № 4. С. 73-78.
6. Вовк В. М. Приватно-правова технологія древніх римлян як конструювання правової реальності. *Адвокат*. 2009. № 2. С. 22-26.
7. Васильченко В. В. Римське спадкове право на тлі права сучасного. Запоріжжя: Фоліо, 2018. 130 с.
8. Васильченко В.В. Рецепція римського спадкового права в сучасному спадковому праві України: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук.: 12.00.03. К., 2007.
9. Гончаренко В.О. Договір позички за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному законодавстві України: Автореф. дис. ...канд. юрид. Наук.: 12.00.03. Одеса, 2005.
10. Гутьєва В. В. Емфітевзис у римському праві та його рецепція у праві України: Автореф. дис. ...канд. юрид. Наук.: 12.00.01. Львів, 2003. 19 с.
11. Давид Р. Основные правовые системы современности (сравнительное право): Пер. с фр. М.: Прогресс, 2007. 496 с.
12. Задорожний Ю. А. Римське право – доктринальна першооснова права та юридична науки в країнах романо-германської правової сім'ї та України: автореф. дис. ...канд. юрид. Наук.: 12.00.01. К., 2008. 21 с.
13. Кобилецький М. Магдебурзьке право як джерело рецепції римського права в Україні. *Право України*. 2007. № 8.
14. Коссак В. Рецепція положень римського права про іпотеку в законодавстві України. Римське право та правова культура Європи. Люблін: Вид-во Люблінського католицького у-ту, 2018. С. 63-67.
15. Лісовий І. А. Античний світ у термінах, іменах та назвах. Львів, 2018.
16. Лубко І. Закони XII Таблиць: Навч. Посібник / Черкаський нац. у-тет імені Б. Хмельницького, 2006. 64 с.
17. Луць Л. А. Сучасні правові системи світу. Навч. посіб. Львів, 2013. 234 с.
18. Матвеєнко Т. Є. Греко-римське право доби Юстиніана. Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Одеса, 2020. Вип.13.
19. Римське право та правова культура Європи / Ред. АН. Дембінські, Ман. Йоньца. Люблін, 2018.
20. Римское право: (основен. учебник.) / Иво Пухан, Мурјана Полинак-Акимовская. Скопј: Правен ф-тет, 2016.
21. Сліпченко С.О., Шишка Р.Б. Римське приватне право в таблицях. Х., 2021. 252 с.
22. Слипченко С.А., Смортвов О.И., Кройтор В.А., Шишка Р.Б. Основы римского частного права. Х.: Еспада, 2014.
23. Федосєєв П. М. Інститут поруки за римським правом та його рецепція в цивільному праві України: Автореф. дис. ...канд. юрид. Наук.: 12.00.03. Х., 2003. 19 с.
24. Харитонов Є.О. Приватне право у Стародавньому Римі. Одеса: Юрид. літ., 2016.
25. Харитонов Є.О. Історія приватного права Європи. Витоки. Одеса: Юрид. література., 2019.
26. Шишка Р. Б. Проблеми викладання курсу «Римське приватне право». В. кн.: Римське приватне право і сучасність. Матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 28.05.11 р.). Одеса: Фенікс. 2021. 402 с.